

De belofte van de gemeenschap

& zeven belemmerende mythes

Het is een bijzondere wetmatigheid. Hoe groter de vrees dat de zorg tekortschiet, hoe hoger de verwachtingen zijn van de gemeenschap om de gaten te dichten. De belofte van de gemeenschap lijkt omgekeerd evenredig met de angst voor een zorginfarct. Wij delen de belofte van de gemeenschap. Na een periode met exclusieve focus op zelfredzaamheid is het tijd voor het beseft dat relaties met naasten en buurtgenoten van groot belang zijn voor de kwaliteit van het leven. Alleen bestaan er veel mythes over hoe gemeenschappen tot stand komen en wat van ze kan worden verwacht. Om de belofte van de gemeenschap waar te maken moeten we die mythes doorprikken. Zo voorkomen we dat beleidsmakers valse verwachtingen wekken, professionals aan de verkeerde kant beginnen om gemeenschappen te bouwen en burgers met een onmogelijke opdracht worden opgezadeld.

Ben Sajet Centrum, januari 2025

Auteurs:

Pieter Hilhorst, Ludo Glimmerveen,
Monique Kremer, Jante Schmidt en Josje Schut

Vormgeving:

Sophie Schaminée

De belofte van de gemeenschap kent meerdere invullingen. De meeste aandacht krijgt het idee dat steun door naasten en vrijwilligers een antwoord kan zijn op de dreigende tekorten in de zorgsector. De voorspellingen over die tekorten liegen er niet om. Bij ongewijzigd beleid zal in 2040 één op de vier werkenden actief moeten zijn in de zorg.¹ Dat is onhoudbaar. De regiobeelden die opgesteld zijn in het kader van het Integraal Zorg Akkoord (IZA) zijn al even alarmerend. Zo is de verwachting dat in 2040 ongeveer 10.000 Amsterdammers verpleeghuiszorg nodig hebben, terwijl er maar een kleine 5.000 plekken zijn.² Het beleid is dat mensen zo lang mogelijk thuis moeten wonen en daar zorg en ondersteuning nodig hebben. Deze invulling van de belofte van de gemeenschap gaat dus deels over het voorkomen van zorgschaarste. De belofte van de gemeenschap is dan vooral een financieel voordeel voor de overheid.

Maar de belofte van de gemeenschap gaat ook over de waarde van de gemeenschap voor de deelnemers. Mensen zijn sociale wezens. Het doet ze doorgaans goed om mensen in de buurt een beetje te kennen. Elkaar groeten geeft al een vertrouwd gevoel. Ontmoetingsplekken in de buurt kunnen helpen om eenzaamheid tegen te gaan. En als burens gezamenlijke activiteiten ondernemen, biedt dat ook de kans voor deelnemers om waardering te krijgen voor wat ze doen. Een gemeenschap biedt mensen dus kansen betekenis te geven aan hun leven. Dit is de belofte van de gemeenschap voor individuele deelnemers aan die gemeenschap.

Tot slot kan een gemeenschap ook bijdragen aan de maatschappelijke cohesie. De belofte richt zich dan niet op de waarde van de gemeenschap voor de overheid of op de waarde voor het individu, maar op de kwaliteit van het samenleven. Gemeenschappen kunnen helpen om maatschappelijke polarisatie tegen te gaan. Samenwerken in een gemeenschap is een training in empathie. Het is burgerschapsvorming in de

praktijk: leren omgaan met verschillen en leren om tot gedragen beslissingen te komen. Een maatschappij van louter losse individuen is geen samenleving. Hoe sterker de onderlinge banden, hoe minder broos de maatschappelijke orde.

Beloften gedijen bij een zekere conceptuele vaagheid. In de roep om gemeenschap wordt niet strak omschreven om wat voor gemeenschappen het gaat. Het is eerder een richtingaanwijzer dan een plattegrond. De aangewezen richting is dat mensen meer naar elkaar omkijken, maar het blijft onduidelijk wie naar wie moet omkijken en wat dat dan behelst.³ Gaat het om elkaar groeten, elkaar ontmoeten, samen activiteiten ondernemen, elkaar helpen of zelfs om elkaar verzorgen? Het is ook niet strak omschreven wat de band is tussen de mensen waarvan de hoop is dat ze meer naar elkaar omzien. Zijn het familiebanden, naaste burens of hele buurten? Zijn het online communities, incidentele netwerken of meer duurzame verbindingen? Het blijft meestal in het midden.

De roep om gemeenschap is meer een richtingaanwijzer dan een plattegrond.

Voor dit artikel kijken we vooral naar gemeenschappen op fysieke plekken. Van mantelzorg voor naasten tot onderlinge steun door lotgenoten/ervaringsgenoten; van attente buurten en ontmoetingsplekken tot de verbinding van een zorginstelling met de buurt; van bewonersinitiatieven (stadsdorpen of zorgcoöperaties) tot geclusterde woonvormen waarbij mensen gezamenlijk wonen met gemeenschappelijke voorzieningen en een ontmoetingsruimte.

Zeven mythes

**Als we de belofte van de
gemeenschap willen waarmaken
is het essentieel om af te rekenen
met een aantal naïeve ideeën over
hoe je gemeenschapsvorming
stimuleert. Omdat we dan beter
inzien hoe het wél kan. We zetten
zeven mythes op een rij.**

Minder overheid betekent meer gemeenschap

Sommige beleidsmakers lijken te denken dat als we de aanspraken op professionele, collectief gefinancierde zorg verminderen, de gemeenschap dan als vanzelf de gaten opvult. Minder van het een, geeft meer van het ander (de wet van de communicerende vaten wordt dat wel genoemd). Als we nu besluiten om ondanks de groeiende vraag naar verpleeghuisplekken geen nieuwe plekken bij te bouwen, dan nemen de wachtlijsten toe en zullen mensen wel andere oplossingen verzinnen. Oplossingen waarbij ze meer een beroep doen op naasten en mensen uit de gemeenschap. In de praktijk leidt het ontzeggen van formele hulp vaak niet tot een florerende gemeenschap, maar tot uitgeputte mantelzorgers. En vaak wordt ook over het hoofd gezien hoeveel mensen nu al doen. Volgens het SCP geven in Nederland 830.000 mantelzorgers intensief en langdurig steun aan een naaste.⁴ Voor een sterke gemeenschap heb je dus niet een kleinere overheid nodig, maar een andere overheid.

Het idee dat minder van het één automatisch leidt tot meer van het ander heeft een lange geschiedenis. Na de decentralisatie van de WMO, de participatiewet en de jeugdwet in 2015 schermden veel gemeenten met de Eigen Kracht van de burger. Mensen moesten voordat ze een beroep mochten doen op de overheid, eerst kijken wat het eigen netwerk zou kunnen doen. Dat heeft niet geleid tot sterkere netwerken, maar tot een praktijk waarbij mensen zich gedwongen voelden om de kracht van hun netwerk te verdoezelen: ik ken niemand, ik heb niemand, niemand kan me helpen.⁵ Juist de wens om mensen aan te spreken op hun zelfredzaamheid, of hun samenredzaamheid, leidt tot het etaleren van onmacht.

en de problemen zijn geëscaleerd.⁶ Het is beter om vroeger te kijken wat naasten nodig hebben om te doen wat ze willen doen. En hoe het netwerk van naasten groter kan worden. Een beleid gericht op het versterken van gemeenschappen, moet niet alleen bestaande netwerken mobiliseren, maar deze juist uitbreiden en versterken.

Dat is een andere opdracht dan veel zorgprofessionals hebben meegekregen. Het is veelzeggend dat de grootste groep medewerkers in de zorg bestaat uit VIG'ers: Verzorgenden Individuele Gezondheid. Samen optrekken met familieleden, burens en naasten of met bewonersinitiatieven in de buurt vraagt om andere vaardigheden. Als je verder wil kijken dan het individu met een zorgvraag, dan vraagt dat om een ander perspectief op wat 'goede zorg' is. En hoe je dat samen organiseert.

Het idee dat minder overheid vanzelf leidt tot meer gemeenschap, miskent wat een gemeenschap is en wat een gemeenschap nodig heeft. Juist voor sterke gemeenschappen is het nodig dat de overheid zich niet terugtrekt: weten dat er professionals zijn die kunnen ondersteunen, geeft mensen het vertrouwen om zich in te zetten. Je knoopt eerder contact aan met je buurvrouw met een GGZ-rugzak als je weet dat ze professionele hulp krijgt – en het liefst weet je wie die hulpverleners zijn.

Beleid moet niet alleen bestaande netwerken mobiliseren, maar deze juist uitbreiden en versterken.

In veel professionele beroepsopvattingen zien we dit ook terug. Professionals zien pas een rol voor zichzelf weggelegd als mensen het zelf of met hun netwerk niet kunnen. Dat betekent in de praktijk dat mensen pas hulp krijgen als de boel al flink is verslechterd omdat het netwerk is uitgeput

M y t h e
t w e e

De overheid streeft naar een participatie- samenleving

In 2013 heeft de koning in de troonrede gezegd dat we op weg waren naar een participatiesamenleving, waarin mensen minder kunnen rekenen op de overheid en meer voor elkaar moeten zorgen. Later hebben ministers uit dat kabinet (Rutte II) beweerd dat dit helemaal niet bedoeld was als een afscheid van de klassieke verzorgingsstaat. Toch is de retoriek sindsdien wel dat mensen zelfredzamer of samenredzamer moeten zijn. Als je de retoriek serieus zou nemen, zou je denken dat de overheid het stimuleert dat mensen naar elkaar omkijken.

In de praktijk zijn er echter zeer veel regelingen die onderlinge steun juist dwarsbomen. Mensen met een uitkering die iemand in huis nemen of in huis houden (een kind van boven de 27) krijgen te maken met een kostendelersnorm, waardoor hun uitkering daalt. Mensen met een beperking raken een deel van hun ondersteuning kwijt als ze gaan samenwonen (vanwege het principe van gebruikelijke zorg). De partner wordt geacht om een deel van de zorg over te nemen. Het effect is dat de drempel om te gaan samenwonen voor mensen met een permanente zorgbehoefte hoog is.

Ongeveer één op de drie AOW-gerechtigden is alleenstaand. Er zijn allerlei redenen waarom het zinnig is om juist te stimuleren dat gepensioneerden gezamenlijk een huishouden gaan vormen. Het vergroot de kans op onderlinge zorg en steun. Het verlicht de krapte op de huizenmarkt. Toch krijgen ouderen die gaan samenwonen een korting op hun AOW-uitkering. Deze korting is begrijpelijk vanuit het idee dat ze kosten voor huisvesting kunnen delen, maar is niet logisch als de overheid onderlinge steun wil stimuleren. In deze voorbeelden openbaart zich een fundamentele spanning tussen de logica van de verzorgingsstaat (het compenseren van tekorten) en de logica van de participatiesamenleving (het belonen van initiatief). Als de overheid werk wil maken van het stimuleren van onderlinge steun, dan moeten dus allerlei regelingen opnieuw worden bezien. Het individualiseren van de AOW (iedereen dezelfde uitkering onafhankelijk van samenlevingsvorm), is bijvoorbeeld een stimulans om te gaan samenwonen.

Het is ook mogelijk om bij de verdeling van schaarse publieke goederen mensen voorrang te geven die bereid zijn om iets voor hun omgeving te doen. Een mooi voorbeeld is Woensel-West, waar de woningbouwcorporatie Trudo vrijkomende woningen geeft aan mensen die bereid zijn om iets te doen voor de buurt. Het heeft geleid tot de wijk met de hoogste dichtheid van vrijwilligers en dat heeft de wijk enorm opgekrikt. Zo'n aanpak heeft

ook controversiële kanten. Sociale huurwoningen zijn immers een schaars publiek goed. Leidt deze verdeling van de vrijkomende woningen er niet toe dat mensen die weinig te bieden hebben, nog meer achter het net vissen? Het laat zien dat streven naar een participatiesamenleving scherpe keuzes vergt, waarbij soms het versterken van saamhorigheid belangrijker is dan anonieme verdelingsmechanismen die maken dat het toeval is wie waar komt wonen.

Het is mogelijk om voorrang te geven aan mensen die bereid zijn om iets voor hun omgeving te doen.

Gemeenschappen ontstaan spontaan

Burgers zijn tot heel veel in staat, maar het gaat niet vanzelf. Dat is vooral goed zichtbaar bij gemeenschappelijke woonprojecten. Dat mensen met elkaar in een complex wonen is onvoldoende om er een gemeenschap van te maken. Het is van belang om na te denken over de voorwaarden waaraan moet worden voldaan om de kans op gemeenschapsvorming te vergroten. Zonder gemeenschappelijke ruimtes of brede gangen is het moeilijk om samen dingen te doen. Dan leven mensen alleen maar dicht bij elkaar maar wel langs elkaar heen. Het beheer van die gemeenschappelijke ruimten moet ook goed zijn georganiseerd. Het organiseren van gemeenschappelijkheid vergt werk. Dat kunnen bewoners voor een deel doen, maar professionele ondersteuning is nodig. Zeker in het begin en vaak ook blijvend, zeker als het gaat om mensen met veel behoefte aan ondersteuning.

Een mooi voorbeeld van gemeenschapsvorming zijn de oases (Kraaipan Oase in Amsterdam Oost en de Staalman Oase in Amsterdam Nieuw-West) voor mensen met een gevoeligheid voor psychoses.⁷ Hier wonen 30-35 bewoners rond een gemeenschappelijke ruimte en is er een bewoner die betaald werk maakt van de gemeenschap.

Voor bloeiende gemeenschappen is vaak blijvende professionele ondersteuning nodig.

Zo wordt er gezamenlijk gegeten en is er een app waar bewoners zich kunnen inschrijven voor gemeenschappelijke activiteiten. Met het organiseren van ontmoetingen worden netwerken van onderlinge steun georganiseerd die ontbreken bij mensen met een gevoeligheid voor psychoses die zelfstandig, maar geïsoleerd wonen in de wijk. Maar ook bij dergelijke activiteiten is het van belang om niet naïef te denken dat mensen elkaar wel blijven zien als de professionele begeleiding wegvalt. Zo zijn er in heel Nederland Vitality Clubs

ontstaan waar ouderen met elkaar bewegen. Vaak hebben zulke netwerken tijdelijk geld voor professionele begeleiding. Daarna stopt het vaak weer. Het is daarom zaak om tijdens een initiatief meteen te zorgen dat het geborgd kan worden.

Een gemeenschap ontstaat dus niet spontaan. Maar wat is dan het juiste model om gemeenschapsvorming te stimuleren? Tegenover de misvatting van de spontane gemeenschap kiezen wij voor een ecologische benadering van gemeenschappen. Een gemeenschap bestaat uit verschillende deelnemers en het valt niet vooraf te voorspellen hoe de interactie tussen de deelnemers zal zijn. Sommige wisselwerkingen kunnen elkaar versterken. Zoals bijen bloemen kunnen bevruchten. Anderen elkaar juist belemmeren, waarbij de ene deelnemer of een groep deelnemers de andere overvleugelt. Net als in een tuin is het daarom van belang om goed onderhoud te plegen. Als dat wordt nagelaten ligt verwaarlozing op de loer. Het is dus ook een misvatting om te denken dat als een initiatief eenmaal tot stand is gekomen met professionele ondersteuning, het vervolgens door kan op eigen kracht. Voor bloeiende gemeenschappen is vaak blijvende professionele ondersteuning nodig.

Goede gemeenschappen zijn gemengde gemeenschappen

Zoals we in de inleiding van dit artikel hebben laten zien, worden er aan gemeenschappen verschillende heilzame werkingen toegeschreven. De gemeenschap ontlast de zorg, het draagt bij aan verbondenheid en biedt mogelijkheden voor activiteiten die ertoe doen. Of de gemeenschap vermindert polarisatie en stimuleert empathie. Om die doelstellingen te realiseren is het vaak nodig om mensen met verschillende achtergronden samen te brengen. Het kan gaan om verschillende groepen (jong en oud; mensen met en zonder migratiegeschiedenis), maar het kan ook gaan om zorgvragers en zorgdragers. Het is daarbij wel van belang om je af te vragen wat mensen uit die twee groepen dan aan elkaar bindt. In een ontmoetingscentrum bij een woonzorgcentrum bedacht de welzijnspartner bijvoorbeeld dat het zinnig zou zijn om expats en ouderen met elkaar in contact te brengen. Dat zijn immers beide groepen waar eenzaamheid op de loer ligt. Alleen hebben mensen uit deze twee groepen weinig gemeenschappelijks.

Gemeenschappen bestaan ook bij gratie van een zekere geslotenheid. Als iedereen 'erbij' hoort is de kans groot dat niemand zich thuis voelt. En dat iedereen zich steeds moet 'aanpassen' is zeker niet altijd prettig, blijkt uit onderzoek naar insluiting van mensen met een licht verstandelijke beperking. 'Onder elkaar zijn' moet ook mogelijk blijven.⁸ We moeten uitkijken om niet in een 'inclusiekramp' te schieten.⁹ Als je wil dat mensen van verschillende

We moeten uitkijken om niet in een 'inclusiekramp' te schieten.

groepen elkaar ontmoeten, kun je dat beter niet forceren. In een goedlopend buurtrestaurant kwamen veel buurtbewoners om te eten. Maar de subsidieverstrekker en de professionals vonden dat niet genoeg – er moest meer gemengd worden.

Met als gevolg dat een groepje vrouwen dat liefst gewoon bij elkaar aan tafel zit opstapt. In een ander ontmoetingscentrum hoopten professionals om 'kwetsbare' en 'vitale' ouderen actiever aan elkaar te koppelen. Die laatste groep bleef vaak echter weg, ook vanwege de confrontatie met een mogelijk volgende levensfase: 'zo ver zijn we nog niet'. Menging kan niet worden afgedwongen, maar vergt subtiele regie.

Als je wil dat verschillende groepen meedoen in een gemeenschap dan is het van belang dat die verschillende geledingen al vanaf het begin meedoen. Joke van der Zwaard, initiatiefnemer van de Rotterdamse Leeszaal en onderzoeker van buurtinitiatieven, waarschuwt bijvoorbeeld voor de misvatting dat het mogelijk is om met mensen uit een groep te beginnen en dan later mensen uit een andere groepen erbij te vragen. Dat is tot mislukken gedoemd omdat de eerste groep dan eigenaarschap voelt, terwijl de laatkomers zich gasten blijven voelen.¹⁰

Als de deur open staat, komt de buurt vanzelf binnen

Onderdeel van de belofte van de gemeenschap is dat sommige zorginstellingen proberen om een sterkere verbinding te leggen met de buurt waarin ze staan. Ze zetten de deuren open voor omwonenden door ruimte te bieden voor verenigingen uit de buurt, zoals de biljartvereniging. Of ze bieden het eigen personeel aan om in de instelling feestjes te geven, mits ze de bewoners erbij betrekken. Er zijn ook zorginstellingen die het mogelijk maken dat 'gewone' bewoners op het terrein van hun instelling komen wonen. Dat zijn allemaal mooie bewegingen. Het is tegelijkertijd ook een evenwichtsoefening. De komst van de 'buitenstaanders' zorgt voor leven in de brouwerij, maar het is wel zaak dat ze de sfeer niet overnemen, waardoor de bewoners zich minder op hun gemak voelen.

Soms wordt te gemakkelijk gedacht dat als je de deur open zet, de plek vanzelf een nieuwe betekenis krijgt voor buurtbewoners. Maar dan wordt vergeten dat plekken een geschiedenis hebben. In de ogen van omwonenden is de oude betekenis nog niet weg als een gebouw een andere functie krijgt. Zo onderzochten we een ontmoetingscentrum in de plint van een Amsterdams woonzorgcomplex, dat voorheen vooral bedoeld was voor bewoners van dat complex. De hoop was dat het een buurtcentrum zou worden met een vrije inloop. Maar veel buurtbewoners zagen het nog als een zorginstelling en da was een drempel om er heen te gaan; de plek voelde als 'niet voor hen'. Het vergt dus

Het welzijnswerk heeft een lange traditie in het leggen van verbindingen met de buurt.

extra inspanning om te zorgen dat buurtbewoners zich er thuis voelen. Professionals kunnen een belangrijk rol spelen in het leggen van verbindingen met de buurt. Dit is een vak apart. Gelukkig heeft het welzijnswerk hierin een lange traditie waarop kan worden voortgebouwd.

Aan een gemeenschap hoor je belangeloos bij te dragen

In woonvoorzieningen waar verschillende groepen samen komen, is het goed als deelnemers weten wat er van ze wordt verwacht en dat er rollen zijn die mensen op zich kunnen nemen. Bij woonvoorzieningen waar jongeren met en zonder jeugdhulp in een gebouw wonen, helpt het als sommigen de rol op zich nemen van community builder (en daar ook een vergoeding voor krijgen). En anderen zijn gangmaker.¹¹ Bij die rollen gaat het erom de verwachtingen te expliciteren: wat wordt wél en wat wordt niet verwacht. Ze hoeven geen politieagent te spelen, ze hoeven geen lichaamsgebonden zorg te verlenen.

Gemeenschappen hebben juist baat bij nieuwe rollen: community builders, gangmakers, sleutelfiguren.

Het is essentieel dat er ook een professionele achterwacht is voor alles wat niet bij de gemeenschap belegd kan worden. Een gemeenschap kent een impliciet sociaal contract. Het kan helpen als dat impliciete sociale contract explicieter wordt gemaakt. Daarbij helpt het ook als mensen zelf de regels kunnen opstellen. Zo hebben de bewoners van de Kraaipan Oase in Amsterdam Oost, besloten dat zorgverleners en familie na 19.00 uur niet meer welkom zijn in de gemeenschappelijke ruimte en dat er dan binnen mag worden gerookt. Als sommige mensen voor hun bijdrage aan de gemeenschap worden beloond (met bijvoorbeeld een huurkorting) kan dat ook scheve ogen geven bij mensen die ook wat doen voor de gemeenschap, maar daar geen vergoeding voor krijgen. De verleiding ligt op de loer om dan maar te nivelleren naar beneden en niemand een vergoeding te geven. Dat is een gemiste kans. Gemeenschappen hebben juist baat bij nieuwe rollen: community builders, gangmakers, sleutelfiguren. Allemaal mensen die meer doen dan wat van de rest van de leden van de gemeenschap wordt verwacht en daar ook erkenning en een vergoeding voor mogen krijgen.

Een goede gemeenschap is gezellig

Wat mensen aan elkaar bindt in een gemeenschap is niet altijd leuk. Een bewoner van één van de Lang Leven Thuisflats – seniorenflats waarin wordt ingezet op gemeenschapsvorming – vertelde ons bijvoorbeeld dat zij graag zou willen dat haar burens wat assertiever optreden. Door te klagen tegen de woningcorporatie als de lift stuk is, bijvoorbeeld, of tegen medebewoners die troep maken in de hal of hun hond niet aanlijnen in de gedeelde tuin. Niets is zo goed voor de verbondenheid als gezamenlijke actie, maar dat is niet altijd gezellig. Een andere bewoner, nieuw in de Thuisflat, vertelde dat hij had geprobeerd de gemeenschap op te zoeken door mee te doen met sjoelen in de gemeenschappelijke ruimte. Het werd hem echter niet in dank afgenomen dat hij won. Ook kreeg hij te horen dat hij niet op de gemakkelijke stoelen kon gaan zitten, daar zaten immers al vaste bewoners. Meneer is daarna nooit meer geweest.

Een gemeenschap is dus geen walhalla en gemeenschapsvorming geen sinecure. Het is eerlijker om te zeggen dat een gemeenschap altijd gedoe geeft. Er wordt geroddeld, mensen vinden van elkaar dat ze moeilijk doen. Het is al heel wat als ouderen zich gezien voelen omdat mensen elkaar groeten. Bovendien kent ook de kleinste gemeenschap gradaties van verbondenheid. Je

directe burens voelen als naasten, maar een blok verder kunnen het al vreemden zijn. Tot slot is een gemeenschap zelden blijvend: er is altijd veel dynamiek. Mensen komen en gaan. Er zijn energieke momenten – vaak in het begin van een initiatief – en soms is het stil of is er onenigheid. Dat is niet erg. Een gemeenschap die niet verandert, leeft niet.

*Een gemeenschap die niet verandert,
leeft niet.*

Tot slot

De verwachting dat gemeenschappen de tekorten in de zorg direct en structureel zullen oplossen is daarom nog ver weg. Wat we wel zeker weten is dat gemeenschappelijkheid te verkiezen is boven isolement, verwaarlozing en maatschappelijke polarisatie. En het is ook zonde om de functie van een gemeenschap te reduceren tot het oplossen van de tekorten in de zorg. Een goede gemeenschap kan voor de deelnemers heel veel betekenen en ook nog de polarisatie verminderen, maar dan is het wel nodig om niet al te naïef te denken over hoe je gemeenschappen bouwt en onderhoudt.

Bronnen

- 1 SER (2020). Zorg voor de toekomst. Over de toekomstbestendigheid van de zorg. Verkenning 20/02.
<https://www.ser.nl/nl/Publicaties/zorg-voor-de-toekomst>
- 2 Amsterdam Vitaal & Gezond (2023). Regiobeeld Amsterdam (p.136).
<https://vitaalgezond.amsterdam/wp-content/uploads/2023/06/Regiobeeld-Amsterdam-2023-Definitieve-versie.pdf>
- 3 Jante Schmidt (2024). Zorgzame gemeenschappen: dagboek van een onderzoeker. Magazine werkplaatsen sociaal domein (december 2024).
<https://digitalepublicaties.movisie.nl/nl/werkplaatsen-sociaal-domein-2024/lang-leven-thuisflats>
- 4 SCP (2020) Blijvende bron van zorg. Ontwikkelingen in het geven van informele hulp. 2014-2019
- 5 Pieter Hilhorst en Jos van der Lans (2014). Ik heb niemand, ik ken niemand, niemand kan me helpen. De Groene Amsterdammer (8 oktober 2024).
<https://www.groene.nl/artikel/ik-heb-niemand-ik-zie-niemand-niemand-kan-me-helpen>
- 6 Josje Schut & Ludo Glimmerveen (2024). Door de mazen van het vangnet. Hoe de zorg voor ouderen hun zelfredzaamheid kan overvragen (en wat daar aan te doen is). Ben Sajat Centrum.
<https://bensajetcentrum.nl/publicatie-door-de-mazen-vangnet/>
- 7 Pieter Hilhorst (2024). Samen de dag doorkomen. Parool 15 juni 2024
<https://bensajetcentrum.nl/kennisproduct/na-een-psychose-kunnen-mensen-terecht-in-de-staalman-oase-in-slotervaart-nu-heb-ik-weer-leuk-contact-met-mijn-familie/>
- 8 Jaap Olthof (2024) Hard werken om normaal te zijn. Sociale Vraagstukken (9 september 2024).
<https://www.socialevraagstukken.nl/inclusie-hard-werken-om-normaal-te-zijn/>
- 9 Radboud Engbersen en Judith Jansen (2022) Laten we uit de inclusiekramp komen. Sociale Vraagstukken (20 januari 2022).
<https://www.socialevraagstukken.nl/laten-we-uit-de-inclusiekramp-komen/>
- 10 Joke van der Zwaard (2023). Over het inrichten van een 'vanzelfsprekende ontmoetingsplaats'. Rooilijn (31 oktober 2023).
<https://www.rooilijn.nl/artikelen/over-het-inrichten-van-vanzelfsprekende-ontmoetingsplekken/>
- 11 Pieter Hilhorst en Carolien Konijn (2024). De Tafelberg. Op een plek van wanhoop, een gemeenschap van hoop. Amsterdam: Level.
<https://bensajetcentrum.nl/kennisproduct/de-tafelberg/>

Het Ben Sajat Centrum is een kenniswerkplaats voor langdurige zorg en ondersteuning. We ontwikkelen kennis die de kwaliteit van leven verbetert van mensen die vanwege ouderdom of een verstandelijke beperking langdurig zorg en ondersteuning nodig hebben. Samen met onze partners zoeken we die verbetering in het versterken van het gewone leven. Met activiteiten die ruimte bieden aan wat mensen kunnen en die bijdragen aan het gevoel erbij te horen. Met zorg en ondersteuning die ruimte biedt aan familie en de banden met naasten versterkt.

www.bensajetcentrum.nl

